

Géolinguistique, nº5. Centre de Dialectologie, Université Stendhal-Grenoble III. 1993. 236 pp.

O Centro de Dialectoloxía da Universidade Stendhal-Grenoble, que conta nas súas filas con xente tan prestixiosa como Michel Contini, director do Atlas Lingüístico Románico, vén publicando desde hai algún tempo a revista *Géolinguistique*, que dá cabida a artigos de carácter dialectolóxico procedentes de dominios lingüísticos moi diferentes. En 1993 veu a luz o número 5 desta revista, que foi dedicado á memoria de L. Lindley Cintra. Consta de sete exposicións, que analizan desde fenómenos fonéticos ata elementos léxicos ou morfosintácticos, e que van seguidas sempre dos correspondentes mapas.

O primeiro dos traballos, titulado “Nouvelle proposition de classification des dialectes galiciens-portugais”, é a tradución dun artigo de Lindley Cintra que xa fora publicado por vez primeira en 1971 e que agora se reproduce en francés nesta homenaxe dos dialectólogos de Grenoble. Este autor partía da base de que galego e portugués constitúen unha única lingua e, segundo esta premisa, realizou unha proposta de clasificación dialectal conxunta. Primeiramente fixo un repaso crítico das cinco clasificacións anteriores á súa que estimou máis destacables, desde as de Leite de Vasconcelos (de 1893 a 1929) ata o apartado que, cos epígrafes “La lengua popular portuguesa” e “Los lenguajes fronterizos”, se lle dedicaban á dialectoloxía na *Gramática Portuguesa* de 1961 de P. Vázquez Cuesta e M. Albertina Mendes da Luz.

Esas propostas variaban no número de dialectos delimitados dentro do territorio portugués continental desde 3 a 6, aínda que, en xeral, parecían claras dúas grandes divisións -o norte e o sur-, quedando no centro unha especie de zona de transición que recibiu distintas valoracións. Xa naqueles autores aparecían referencias ó galego, pero non formando parte da clasificación en si, senón situándoo á par de falas coma a de Ermisende ou o mirandés. En Leite de Vasconcelos recibían o nome de “co-dialectos” porque, na súa opinión, a relación do galego co portugués non é, a pesar das semellanzas, tan íntima como por exemplo a do dialecto beirão. Pola súa banda, Vázquez Cuesta incluía no grupo dos “lenguajes fronterizos” con argumentos herdeiros dos de Leite de Vasconcelos. En relación a eses traballos Cintra apunta que non é correcto englobar baixo unha única denominación falas que son dialectos do leonés e outras -o galego- que pertencen ó dominio lingüístico do portugués; amais diso, parécenlle clasificacións excesivamente complexas, particularizadoras e, ás veces, moi discutibles, de modo que Portugal continuaba carecendo ata daquela dunha clasificación máis xeral e simple.

Partindo desas críticas, a nova proposta de Lindley (1971) pretende diferenciarse das anteriores pola consideración do territorio lingüístico galego-portugués como un conxunto único, independentemente das fronteiras

políticas, e, sobre todo, por un afán de simplificación. Para conseguir máis sinxeleza baséase unicamente en trazos fonéticos -os menos posibles-, que serán organizados xerarquicamente. Segundo esta base distingue tres grandes dialectos ou grupos de dialectos: os galegos, os portugueses setentrionais e os portugueses centro-meridionais. O trazo que opón entre si os portugueses é a realización dos fonemas /s/ e /z/ como fricativos apicoalveolares. Pola súa banda, os dialectos galegos distínguense dos portugueses pola ausencia de consoantes sibilantes sonoras. No referente á delimitación xeográfica de cada variante sinala que no caso do galego fronte ós dialectos portugueses está moi clara, posto que coincide perfectamente coa fronteira política; pola contra, entre os dialectos portugueses o labor é moi difícil porque as diferentes isoglosas nunca se superpoñen.

Cada un deses grandes dialectos subdivídese posteriormente noutros. Para o galego, baseándose en estudos de Zamora Vicente (1952 e 1963), establece como isoglosa fundamental a da gheada e defínea unicamente como un fonema fricativo velar xordo, ignorando as realizacións aspiradas -faringal ou larínjal-, que son as realmente maioritarias e características. No referente ós límites da fronteira da gheada tamén reproduce o dito por Zamora que, posteriormente e en varias ocasións, foi matizado e corrixido por diversos estudosos.

Nesta clasificación de Cintra, que pretendía ser global, bótase en falta algunha referencia sobre o portugués insular e sobre o do Brasil ou, cando menos, unha xustificación da súa ausencia. Por outra banda, nas afirmacións relacionadas co galego, este traballo, visto máis de dúas décadas despois da súa elaboración e á luz das numerosas e excelentes investigacións sobre a nosa dialectoloxía, necesitaría bastantes matizacións. Amais diso, cremos que a inclusión do galego como dialecto do portugués estándar é, hoxe por hoxe, insostible.

No segundo artigo Jacqueline Duc presenta unha serie de mapas sobre os “patois” do cantón de La Mure (Isère), situado a 25 kilómetros ó sur de Grenoble. O estudo destaca os trazos fonéticos, morfolóxicos e léxicos máis relevantes e caracterizadores desta zona tan fortemente individualizada. Esta rexión constitúe o bastión máis meridional do francoprovenzal en terra occitana e, sen embargo, a pesar de tal privilexio, foi moi pouco estudada, de aí a importancia deste traballo, xa abondo serodio, dado que a penas quedan dous ou tres falantes vellos por comuna e os máis novos xa non posúen o “patois” como lingua inicial. Neste traballo ponse de manifesto que as diferentes isoglosas nunca se superpoñen para formar unha fronteira, facendo desta rexión unha clara zona de transición.

A continuación, Nicolas G. Contossopoulos escribe sobre os nomes da crista do galo en grego moderno, explicando a distribución xeográfica dos dezasete nomes diferentes que existen, as súas variantes dialectais e a súa etimoloxía. Algunhas denominacións son gregas e outras proceden de préstamos do eslavo, do italiano, etc., pero, en xeral, todas elas se deben á forma da crista, que se foi relacionando con distintos tipos de sombreiro ou con diversas plantas.

Natacha Donadze é a autora dunha serie de investigacións sobre a negación dobre nas linguas románicas. A negación formada por dous elementos (un anterior e outro posterior ó verbo) adoitaba ser considerada coma unha característica típica do francés; sen embargo, neste artigo demostrase que se estende por todo o territorio da antiga Galia. Para esta autora as partículas negativas posverbais son o resultado da gramaticalización do que ela chama “intensificadores da negación” (elementos do tipo **non...gota, non... migalla**, etc.). As partículas adoptan formas moi dispares (**pas, point, cap, nutta**...) e a súa orixe deberíase xa ás linguas escandinavas, servindo posteriormente as linguas xermánicas como catalizador para as linguas galorrománicas. Finalmente, trata de explicar por que se produciu a gramaticalización dos intensificadores nunhas linguas e non noutras.

Pola súa banda, Gaston Tuailon pretende xustificar e exemplificar-lo que el denomina “dégénérescence lexicale” mediante as diferentes e moi diverxentes designacións do “lagarto gris” e do “arco da vella” nunha ampla zona do occitano norte. A “dexenerescencia” consiste nunha serie de evolucións absolutamente irregulares dunha mesma palabra, sen que sexa posible establece-la súa orixe en novas e diferentes bases latinas imaxinarias. Á vista dos exemplos que propón, se non se acepta o feito da “dexenerescencia” farían falta moitas formas etimolóxicas distintas para xustificar termos que chegan a ser aberrantes e, sen embargo, están situados nun espazo moi próximo. Se, pola contra, se admite este fenómeno, habería que busca-las súas causas; Tuailon apunta, máis como condicións que como causas, unhas estruturas fonéticas favorecedoras de cambios así como a escasa frecuencia dos termos en cuestión, na liña da teoría do cambio lingüístico de Manczak.

A seguir, Maria Clara Rolão Bernardo analiza o fenómeno da palatalización de [u] na Breña, enclave pertencente á illa de São Miguel (Os Açores). Este fenómeno non é exclusivo destas illas senón que tamén se rexistra no portugués continental, sobre todo na Beira Baixa, no Alto Alentejo e no Algarve. A autora realiza unha caracterización articulatória e acústica da vocal, comparándoa con realizacións doutras zonas e observando, por exemplo, diferencias cos datos do estudo de João Saramago na illa de Corvo. Trata, así mesmo, de explica-las razóns da súa presenza na Breña.

O percorrido por distintos dominios xeográficos remata en territorio español da man de P. García Mouton e F. Moreno Fernández que presentan o *Atlas Lingüístico y etnográfico de Castilla-La Mancha*, situándoo entre os outros atlas rexionais que, conxuntamente, pretenden conformar nun futuro o *Atlas Lingüístico de España y Portugal*, dirixido por M. Alvar, o grande impulsor da dialectoloxía a nivel español. Tras explica-la metodoloxía empregada na súa elaboración inclúen, a modo de exemplo, o estudo e os mapas léxicos de “herrumbre” e “guiñar el ojo”.

Coa publicación destes sete artigos, unha vez máis *Géolinguistique* ilustra, de xeito moi variado, tanto a metodoloxía como as tendencias da actual dialectoloxía e, sen dúbida, eríxese en obra de consulta fundamental para calquera estudioso da variabilidade diatópica. Pero amais disto, ofrece toda unha serie de datos que tamén poden ser útiles e moi suxerentes para os investigadores doutros campos lingüísticos.

ROSA SALGUEIRO SALGUEIRO